

СВІТЛАНА МАЙСТРЕНКО

ХРИСТИЯНСЬКА МОРАЛЬ ЯК ЕТИЧНА ОСНОВА ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ

Стрімкий розвиток виробничих відносин, інтеграція світової економіки та її кризові явища, зростання політичного впливу окремих держав на інші особливо гостро порушили сьогодні питання про гармонійне співіснування людської спільноти. Хід історичного процесу стає дедалі непередбачуванишим. Прагнення щодо отримання миттєвих вигод за будь-яку ціну, порушуючи правові та моральні норми, тіньовий бізнес, корупція, призводять до руйнації не лише взаємовідносин між людьми, але й між суспільствами. Сучасні науково-технічні досягнення сприяють індивідуалізації культурного життя, що веде до роз'єднання людей у процесі безпосереднього спілкування. Завдяки телебаченню, радію, відео, комп'ютерам зростає кількість індивідуальних споживачів культури, що в свою чергу зменшує участь у малих групах, дружніх і сусідських взаєминах¹, призводить до втрати здатності налагоджувати контакт, співпрацювати.

Криза, яку переживає нині світова спільнота, значною мірою викликана втраченою гуманістичних моральних цінностей, спотвореним розумінням ідеалів свободи та демократії. На часі постає питання переосмислення системи духовних цінностей християнської традиції, які містять універсальні,

Доц. Світлана Віталіївна Майстренко, к.ф.н. – доцент кафедра філософії та суспільних наук Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ). Адреса: 18028 М. Черкаси, вул. Енгельса, 164; тел. 0472 719953; e-mail: oliviton@bigmir.net

¹ Т.К. Ч м и т, Г.Л. Ч а й к а, *Етика ділового спілкування: Навчальний посібник*, Київ: Вікар 2002, с. 33.

загальнолюдські моральні настанови, спрямовані на діалог особистостей та поколінь.

Питання моралі та моральності впродовж тривалого часу були об'єктами дослідження багатьох вчених-філософів. Автори гуманістичної етики І. Файт, К. Гарпет, І. Левін (XX ст.) визначали моральність окремої особи у тісному зв'язку з її психологічними особливостями, що вирізняється від загальних принципів моралі. Ж.П. Сартр, Е. Фром, обгрунтовуючи ідеї гуманістичної етики, найвищою цінністю визначали любов до себе, яка неможлива без любові до інших. Гуманістична етика визнає, що "сама людина може визначити критерії добродійності та пороку"² і своє щастя та самореалізацію вона може віднайти лише в гармонійному спілкуванні з іншими людьми. За Е. Фромом – найвищою цінністю гуманітарної етики є ствердження людської значимості (любов до себе), а не відкидання індивідуальності.

Представники гуманістичного напрямку психології А. Маслоу, К. Роджерс відзначають, що від природи кожна людина має закладене прагнення добра та самореалізації. Обираючи свою долю вона має можливість для особистісного зростання, проте суспільні норми змушують людину визнавати загальноприйнятту систему цінностей, нехтуючи власними почуттями та потребами.

Розвиток ринкових відносин сприяє раціоналізації суспільства. Під впливом грошей людина робиться більш прагматичнішою, адже вони виступають засобами будь-якого обміну. Виявляється ставлення до себе та інших як до товару, який можна вигідно продати або купити. Таким чином сама людина стає товаром. Таке суспільство, основним гаслом якого є „гроші заради грошей”, „виробництво заради виробництва”, приречене на вимирання.

Поступово дедалі очевиднішим стає той факт, що для того, щоб запобігти самознищенню людської спільноти необхідно повернутися до визначення переваг моральних настанов над прагненням збагачення, досягнення економічних злетів за будь-яку ціну, незважаючи ні на що. Успіх підприємницької діяльності можливий лише за умови використання раціональних аргументів у поєднанні з моральними нормами. При цьому раціональне не слід зводити до абсолюту, необхідно сприяти вільному консенсусу між людьми³, системами їх цілей та цінностей. Адже саме процес спілкування дозволяє розкрити

² Э. Фромм, *Психоанализ и этика*, Москва 1998, с. 35.

³ Т.К. Чмит, Г.Л. Чайка, *Етика ділового спілкування: Навчальний посібник*, Київ: Вікар 2002, с. 40.

людську сутність, виявити моральні якості окремої особистості, надає можливість для її самоідентифікації та самореалізації.

Окремі складові феномену спілкування, зокрема можливості впливу на співрозмовника, розглядалися теоретиками та практиками різних галузей науки у ХХ столітті. Вивчення мотивів поведінки в різних ситуаціях, психологічних особливостей, технології спілкування зводилося, як правило, до порад маніпулювання людьми з метою отримання бажаного результату (Д. Карнегі). Поза увагою дослідників залишалась етична складова процесу спілкування у сфері професійної діяльності.

Особливістю професійного спілкування, яке формується в умовах конкурентної діяльності, є отримання результату шляхом переваги над іншими учасниками цього процесу. Запорукою успішної економічної діяльності є довготривалі партнерські відносини, налагодження яких не можливе без попередніх переговорів та угод. Тому саме ділове спілкування передбачає дотримання партнерами правил та норм поведінки, які сприяють зміцненню довіри, подальшому розвитку співпраці, запобігають невиконанню ними своїх зобов'язань, обману. У професійній культурі спілкування слід виділити загальні норми спілкування, які ґрунтуються на сформованих суспільством впродовж століть моральних цінностях, адаптованих до умов сучасності. Водночас культура ділового спілкування має й індивідуальні особливості, які залежать від психології окремої особи, яка добирає певні способи спілкування залежно від конкретної ситуації.

Успіх ділового спілкування значною мірою залежить від готовності особи чи групи певним чином (позитивно чи негативно) реагувати на ситуацію. Вміння установити контакт між співрозмовниками, перебороти негативне ставлення, прихилити на свій бік байдужих сприяє вдалому конкретну вирішенню поставлених завдань, налагодженню партнерських стосунків. Дедалі зрозумілішим та очевиднішим стає той факт, що культура спілкування постає як важливий інструмент управління господарством, а відтак і запорукою успішного ведення бізнесу. При цьому моральний аспект ділового спілкування набуває особливого значення.

Ділове спілкування передбачає реалізацію загальнолюдських моральних цінностей у конкретних професіях і виражається у ставленні до об'єкта праці, до колег, партнерів, суспільства в цілому. Усвідомлення моральної відповідальності, готовність виконувати обов'язок є основою цієї моралі. Професійна совість, честь, гідність, справедливість, такт є не чим іншим як загальнолюдськими цінностями, які допомагають регулювати відносини з партнерами, керівниками, підлеглими.

Розвиток капіталістичних відносин змінює співвідношення між етичними нормами та поведінкою людини в практичній діяльності, між обов'язком людини та її ставленням до справи. Останнім часом моральні цінності у професійній сфері змінилися, адже індивідуальні інтереси стали вищими над суспільними. Дисбаланс індивідуального та суспільного блага не може сприяти успішній професійній діяльності, адже будь-яка економічна діяльність не зможе повною мірою забезпечити реалізацію наукових проєктів щодо трансформації людського існування без моральної мети.

На думку англійського філософа Кристофера Даусона лише християнство як історична релігія може надати мети економічній діяльності. Вчений зазначає, що Європа в християнстві почерпнула моральну єдність і соціальні ідеали, що „повернення до історичної християнської традиції поверне нашій цивілізації моральні сили, необхідні для опанування зовнішніми обставинами і уникнення різного роду загроз”⁴.

Саме християнська церква впродовж століть залишається наймогутнішою цивілізацією віри, а християнська мораль основою для гармонійних економічних відносин, „оборонною фортецею”, запорукою безпеки високomorальної підприємницької діяльності на шляху вульгарно інтерпретованого бізнесу і просто хижацьких дій в економічному житті капіталістичного суспільства⁵. Християнська мораль передбачає чесне та сумлінне ставлення до праці, яка є виразом творчої суті людини, сприяє її самопізнанню та самовдосконаленню.

Загальнолюдські цінності: правдивість, співпереживання, ввічливість, повага до старших за віком та чином, підтримка слабших та молодших є незмінними моральними нормами, які шанувалися впродовж століть і сприяють утвердженню гуманістичних справедливих взаємин між людьми у процесі спілкування.

Основоположні цінності християнства стали джерелом і основою для синтезу в Європі моральних ідей античності – істини, добра і краси – з християнськими постулатами активного ставлення людини до світу, універсальності, не пов'язаної з будь-якими політичними та етнічними рамками, зверненням до особистості як до носія історичної відповідальності.

Християнські правила, норми поведінки й спілкування, мирного співіснування громади періоду Київської Русі засвідчені в писемних пам'ятках

⁴ К. Доусон, *Прогрес и религия*, Брюссель 1991, с. 203.

⁵ *Етика й етикет сучасного бізнесу – запорука економічної безпеки підприємств: Навчальний посібник*, за заг. ред. З. Тимошенко. Київ: Вид-во європ. ун-ту 2007, с. 27.

того часу. Автор давньоруського літопису *Повість временних літ* чернець Нестор Літописець закликає до праведного життя християнського люду в спільноті. У творах Митрополита Туровського та Василя Великого мудрі настанови містять непорушні загальнолюдські принципи: „Будь добрим з другом, ласкавим зі слугою, незлопам’ятним до зухвалих, людинолюбним до смиренних, утішай нещасних, відвідуй хворих, зовсім ні до кого не стався презирливо, вітай з приємністю, ...до всіх будь прихильним, доступним, не хвалися сам, не змушуй інших говорити про тебе”⁶.

Співзвучними до християнських заповідей є етичні “Повчання” Володимира Мономаха: “Не лінуйтеся”, “Стережіться брехні і пияцтва, і блуду”, “До старшого ставитися треба як до батька, а до молодих – як до братів”. Мудрі заповіді Володимира Мономаха є зразком християнської етики та людинолюбства, смирення: “[...] мати душу чисту та непорочну, тіло худе, бесіду лагідну і дотримуватись слова Господнього [...] при старших мовчати, мудрих слухати, старшим коритися, з рівними собі і молодшими в любові перебувати, без лукавого умислу бесідуючи”⁷.

Безперечно, що саме система загальнолюдських цінностей часів Київської Русі формувалась під впливом духовних настанов православної церкви, яка була на той час осередком знань, носієм та оберігачем християнських постулатів. Згодом Києво-Могилянська академія стала центром формування культурної та християнської етики на українських землях. Мистецтво спілкування, риторичну майстерність пропагував учений, оратор Феофан Прокопович. У курсі лекцій з риторики він зазначав, що застосування етичних правил та норм, які ґрунтуються на християнських засадах у поєднанні з риторичними знаннями сприяє гармонійному спілкуванню, має здатність впливати на людей та переконувати їх.

Філософ та поет Григорій Сковорода, пропагуючи ідею „олюднення людини” наголошував, що користь для суспільства можуть принести лише ті ритуальні норми та правила, які спираються на добросесність. На думку філософа освіта та самопізнання, яке розкривається через спілкування є універсальним засобом моральної перебудови світу.

Таким чином історико-культурні пам’ятки України стверджують думку про значний вплив моральних християнських заповідей на етику, етикет, культуру спілкування, поведінку й мовлення людей в процесі налагодження добросусідських взаємин.

⁶ Г.М. Сагаач, *Золотослів*, Київ 1993, с. 194.

⁷ *Практическая психология для менеджеров*, Москва 1996, с. 194.

Загальнохристиянська мораль являє собою чітку, доволі сталу систему ідеалів, цінностей та переживань у просторі „добра/зла”, центральне місце в якій займає Священне Писання як джерело нормативної регуляції та саморегуляції життєдіяльності кожної особи. Основою християнської моралі є заповіді загальнолюдської любові та благодійності, які визначають любов віруючого до Бога, духовний аспект будь-якої діяльності. Найперша заповідь християнства: „Люби Господа Бога свого всім серцем своїм” вимагає від людини не просто покірності надприродній Істоті, а любові, сприйняття її серцем. Віра переноситься у внутрішній план людини, набуваючи значення морально-смыслового відношення. Проте любов до Бога здійсненна лише через любов до людей: „Люби свого ближнього як самого себе”. Ствердження любові до Бога та людини як найвищої моральної цінності закладає фундамент розвитку вселюдської моральності, побудованої на принципах рівності й братерства.

Декалог як моральний кодекс поведінки кожної людини передбачає праведне Боговшанування та Богопоклоніння; визначає систему цінностей, ідеалів та норм, виконання яких є обов’язковим і стосується всіх сфер життєдіяльності людини, зокрема, це: відсутність користолюбства та щедрість, шанобливе ставлення до оточуючих, щире та правдиве до ближнього, незачіпання на чужу власність. Нагірна проповідь Ісуса Христа містить заповіді блаженства та тлумачення найважливіших моральних настанов Старозавітного закону: наголошення на внутрішніх духовних вимірах поведінки, скасування помсти, визнання людини як найвищої цінності, яка є гідною перед Богом, всеохоплююча любов, яка є виявом щирого Боговшанування. У Нагірній проповіді визначено головне правило практичної моралі: „Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви. Бо в цьому – Закон і Пророки” (Мт. 7-12).

На християнських засадах сформовані принципи ведення успішної виробничої діяльності, які лежать в основі ділового спілкування: чесність, повага до влади, правдивість, повага до приватної власності, вірність слову, професіоналізм, цілеспрямованість. Шанування та любов до ближнього сприяють встановленню ділових контактів, є запорукою успіху у професійній діяльності, адже допомагають подолати байдужість у трудовому процесі. Відповідно до християнських моральних норм взаємовідносини у економічній площині повинні базуватися на щирому ставленні до конкурентів, адже саме в них втілений образ Божий. Успіхи конкурентів слід розглядати як власні упущені можливості, як випробування на стійкість спокуси. Хрис-

тиянська етика як етика слух'яності, обов'язку, шанування праці та її суб'єктів, закликає шанобливо ставитися до отчужених, бути виваженими в словах та думках в процесі спілкування. Принципи братерської любові, толерантності є базовою основою християнської етики, на якій ґрунтуються гармонійні взаємовідносини зі світом.

Важливою рисою християнської моральності є проголошення свободи волі людини у прагненні моралі. Тільки через власне серце, власне внутрішнє прагнення людина спроможна досягти добра й любові, тільки через власне творення добра відбувається моральне вдосконалення особи. Християнські положення закликають до терпимості, всепрощення, милосердя, свободолюбства. Совість, честь та гідність, обов'язок та відповідальність – ці моральні поняття і цінності є виразом прагнення людства до духовного самовдосконалення.

Загально визнаними чеснотами праведного християнина є: віра, надія, любов (милосердя), розсудливість та поміркованість, справедливість та чесність. Безкорислива добросердечність, діяльне милосердя, жертвовність, всепрощення, навіть ворогів (Мт. 5. 43-48), в економічній площині набуває концепції ненасилля, пошуку компромісу. Гуманні основи бізнесу ґрунтуються на засадах бережливості, скромності, обов'язковості, пунктуальності, чесності. Шанобливе ставлення до керівництва витікає з моральної заповіді шанування батьків.

Таким чином, християнство є носієм загальнолюдських принципів та норм морального життя, адже саме у християнському віровченні уперше постає питання про індивідуальну відповідальність людини перед вищим моральним Каноном, а моральні цінності християнства сприяють закріпленню культурно-моральних принципів поведінки, духовному збагаченню особистості, становленню гуманістично орієнтованої свідомості. Християнська етика, виступаючи як невід'ємна складова частина світогляду, пояснює духовно-моральний світ особистості, впливаючи на його формування, обґрунтовує мету практичної діяльності через формування ідей та уявлень про добро і зло, у вигляді ідеалів, моральних принципів та норм поведінки, у вченні про призначення людини і сенс його життя.

Традиційно, що у суспільній свідомості питання моральності та моральної поведінки були і залишаються предметом розгляду релігії. Закономірність цього явища обумовлена виникненням релігійної культури не тільки як певної форми світогляду, а й як відповідної форми організації людського співжиття. Гуманістична переорієнтація суспільної свідомості в умовах

демократизації суспільного життя сприяє значному зростанню інтересу до релігії та її культурних надбань, знімаючи при цьому штучні перепони, що відокремлюють віруючу особу від релігійних цінностей.

На кожному історичному щаблі виробляються певні сталі системи принципів поведінки, спілкування та системи норм співжиття, які вважаються для даної доби обов'язковими, або ж допустимими. Тому теоретичні та практичні проблеми формування культури спілкування сьгодні потребують вивчення та впровадження в подальше життя з врахуванням ідей гуманістичної етики.

ЛІТЕРАТУРА

- Біблія або книги святого письма Старого й Нового Заповіту: із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена. Переклад проф. І. Огієнка. Київ: Українське Біблійне Товариство 2002.
- Д о у с о н К.: Прогрес и религия. Брюссель 1991, 226 с.
- Етика й етикет сучасного бізнесу – запорука економічної безпеки підприємств: Навчальний посібник. За заг. Ред. З. Тимошенко. Київ: Вид-во європ. ун-ту 2007, 285 с.
- Практическая психология для менеджеров. Москва 1996, 368 с.
- С а г а ч Г.М.: Золотослів. Київ 1993, 378 с.
- Ф р о м м Э.: Психоанализ и этика. Москва 1998, 568 с.
- Ч м и т Т.К., Ч а й к а Г.Л.: Етика ділового спілкування: Навчальний посібник. Київ: Вікар 2002, 223 с.

MORALNE WARTOŚCI CHRZEŚCIJAŃSTWA JAKO ETYCZNA PODSTAWA KOMUNIKACJI BIZNESOWEJ

Streszczenie

W artykule zostały omówione zasady moralne etyki chrześcijańskiej, które określają ponadczasowe religijne wartości, jakimi są umiłowanie bliźniego oraz poczucie jedności z ludźmi i światem. Autor podkreśla, iż właśnie normy moralne chrześcijaństwa są przesłanką do formułowania humanistycznych tez dotyczących istnienia ludzkiej wspólnoty, etyczną podstawą komunikacji interpersonalnej, a także niezbędnym warunkiem do osiągnięcia sukcesu w działalności gospodarczej.

MORAL VALUES OF CHRISTIANITY
AS ETHIC BASIS OF BUSINESS COMMUNICATION

S u m m a r y

In the article it is investigated moral principles of the Christian ethics which reflect the ancient religion values of love to near people, the unity of people with the world. Moral and ethic norms of the Christianity are the prerequisites of the formation of human standards of mankind and ethic basis of business communication, the key to success in business activity.

Ключові слова: мораль, християнська етика, релігійні цінності, гуманізм, ділове спілкування, бізнесова діяльність.

Słowa kluczowe: moralność, etyka chrześcijańska, wartości religijne, komunikacja interpersonalna, humanizm, działalność biznesowa.

Key words: Christianity moral values, culture of economic interrelations, efficient management regulation.